

IMPACTUL ECONOMIC AL EDUCAȚIEI ABORDAT PRIN PRISMA MEDIULUI INSTITUȚIONAL

*Conf. univ. dr. Aurelia Tomșa,
Lect. sup. univ. Tatiana Bucos, ASEM*

In the era of knowledge education is the primary factor of social and economic development of countries of the world, thanks to the effects it has on the productivity of factors of production and transaction costs. Transaction costs are subordinated to a country specific quality of formal and non-formal institutions that are promoted through the values formed within the education system. Promotion of democratic values and increasing prudence citizens against corrupt officials of a country and people who commit crimes, which depend largely on the level of education will determine the ability of countries aces capitalize on the economic potential available.

Retrospectiva istoriei societății umane permite constatarea rolului primordial al *educației* în evoluția umanității, educația, afectând toate aspectele vieții sociale, evidențiază și amplifică potențialul de dezvoltare atât al fiecărui element din sistem, cât și al societății ca unitate integră. Ca rezultat, pe măsura dezvoltării societății umane, educația devine obiect de cercetare al diferitelor arii epistemologice (filosofie, pedagogie, antropologie, sociologie, teorie economică etc.), ceea ce accentuează, o dată în plus, existența unui nivel sporit de dependență a gradului de dezvoltare socială, economică și culturală al unei societăți de viabilitatea sistemului educațional pe care aceasta îl promovează.

Cercetările asupra fenomenului educațional, realizate în cadrul științei economice în complex cu datele empirice referitoare la impactul economic al educației, induc concluzionarea existenței unei dependențe pozitive între performanțele educaționale și diverse variabile micro- și macroeconomice. Cercetările asupra impactului economic al educației sunt direcționate, în mare măsură, către identificarea impactului educației asupra capitalului uman, care va afecta, în cele din urmă, funcționarea întregului sistem economic. Din studiul realizat de către Robert J. Barro rezultă că educația, prin crearea de capital uman, este responsabilă pentru diferențele în productivitatea muncii și nivelului general al tehnologiilor, caracteristice țărilor lumii [1, p.409].

Chiar dacă educația este factorul primordial în formarea de capital uman, iar acesta din urmă devine componenta principală a bogăției țărilor lumii începând cu a doua jumătate a secolului XX, există și alte canale de transmisie a finalităților educaționale asupra performanțelor economice ale țărilor lumii. Transmisia finalităților educaționale asupra economiei are loc prin intermediul individului supus procesului educațional, cercetările de interferență accentuând dihotomia impactului finalităților educației asupra potențialului economic: 1) formarea abilităților productive, care se vor materializa în creșterea productivității factorilor de producție; 2) formarea mediului de valorificare a resurselor economice aflate la dispoziția unei națiuni, prin promovarea diferitelor instituții și comportamente sociale. Analizele noastre, în continuare, sunt direcționate către reliefaarea impactului finalităților ce rezultă din funcționarea sistemului educațional, asupra mediului instituțional.

Mediul instituțional, privit ca un set ordonat de instituții, ce creează matricea comportamentului economic, impune restricții în comportamentul subiecților din cadrul unui sistem economic [9, p.23]. Structura și calitatea mediului instituțional vor determina capacitatea de valorificare a potențialului economic de către o economie națională. În abordarea lui North, sărăcia țărilor din lumea a treia este un rezultat al restricțiilor instituționale care favorizează luarea deciziilor economice și politice incapabile de a stimula activitățile productive [10, p.142]. Economistii Keefer și Shirley, în baza datelor empirice caracteristice unui eșantion de 84 de țări, pentru perioada 1982-1994, demonstrează influența dublă a calității mediului instituțional asupra indicatorilor macroeconomici, în comparație cu calitatea politicilor economice promovate [3, p.124].

Privite din perspectiva proceselor economice, instituțiile sunt considerate *constrânger* create de indivizi pentru a da formă interacțiunilor economice prin intermediul setului de reguli formale și informale, care, în abordarea economistului german Vanberg V., sunt transmise prioritar, prin intermediul culturii [7, p.110]. În acest context, educația, care are menirea de a difuza valorile culturale acumulate de către societatea umană, impune restricții în comportamentul individului, abordat atât ca unitate autonomă, cât și ca parte integră a societății.

Pornind de la abordarea economistului Auzan A., după care instituțiile conțin în sine atât regulile, cât și mecanismul de impunere a indivizilor către respectarea acestor reguli [8, p.7], considerăm *instituțiile*

reguli ce rezultă din modelele comportamentale și valorile imprimare la nivel de societate umană, prin implicarea fenomenului educațional. Fenomenul educațional, creând condițiile necesare atât pentru promovarea și eficientizarea regulilor formale, cât și selecția regulilor neformale, are menirea de a contribui la diminuarea costurilor de tranzacție (figura 1).

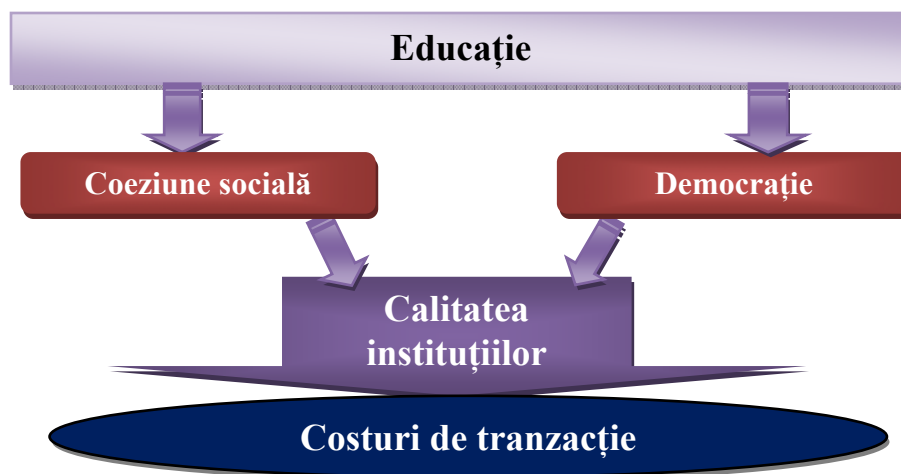

Figura 1. Direcții de influență a educației asupra costurilor de tranzacție

Conform figurii 1, o primă traiectorie de influență a educației asupra costurilor de tranzacție este cea realizată prin intermediul coeziunii sociale, care rezultă din promovarea valorilor culturale comune. Conform economistului Edward Lazear, absența unei culturi comune, într-o societate umană, inhibă capacitatea agenților economici de a interacționa unii cu alții și subminează eficiența producției și schimbului [4, p.97]. În aceste condiții, în sarcina sistemului educațional, este pusă promovarea unor valori culturale comune care au menirea de a diminua decalajul social dintre indivizi, această funcție fiind primordială în societățile eterogene. În opinia noastră, educația formală implicându-se în aprofundarea gradului de coeziune socială, contribuie la formarea condițiilor favorabile de valorificare a potențialului economic atât la nivel de individ, cât și la nivel de economie națională (figura 2).

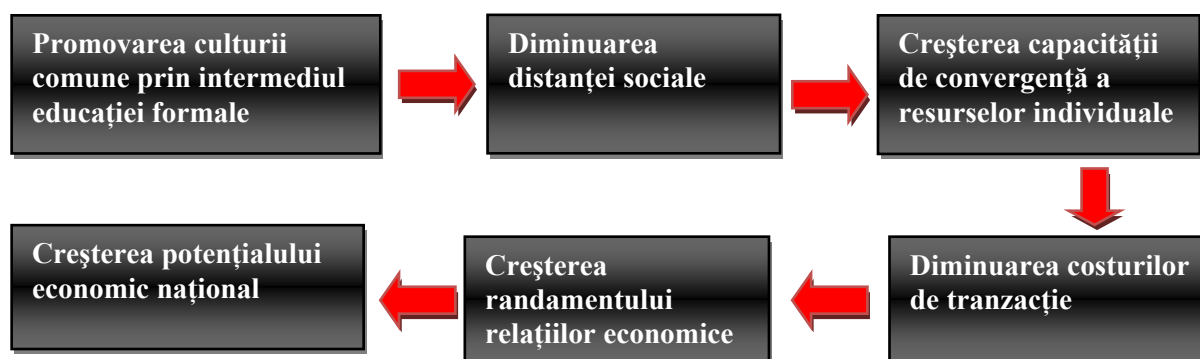

Figura 2. Lanțul logic al impactului culturii comune asupra potențialului economic

Extinderea potențialului economic, ca rezultat al aprofundării gradului de coeziune socială, constituie o consecință a creșterii capacității de convergență a resurselor individuale, ceea ce va determina diminuarea costurilor de adaptare și asociere a acestor resurse. Respectiv, promovarea valorilor culturale comune în sistemul educațional al unei țări determină ameliorarea mecanismului de complementarizare și asociere a resurselor posedate de către membrii societății.

O a doua traiectorie de influență a educației asupra costurilor de tranzacție se realizează prin intermediul valorilor democratice. Importanța democrației în dezvoltarea social-economică este scoasă în evidență de către sociologul Dewey, în abordarea căruia, educația, prin promovarea valorilor democratice, are menirea de a stimula indivizii să-și definească interesele proprii în conexiune cu preocupările comunității. După Lipset, educația se transformă într-una din condițiile definitorii ale democrației,

contribuind la extinderea viziunilor politice ale indivizilor, la perceperea nevoii de a respecta normele de toleranță, la abținerea de la aderarea la diverse mișcări extremiste și la creșterea probabilității deciziilor electorale raționale [5, p.79-80].

Unele argumente empirice ale impactului educației asupra instaurării valorilor democratice au fost obținute de către autori în urma corelării Indicelui Democrației, calculat de către organizația Economist Intelligence Unit, în baza a 6 grupe de indicatori, cu Indicele de Speranță la viață școlară, calculat de către UNSD (figura 3).

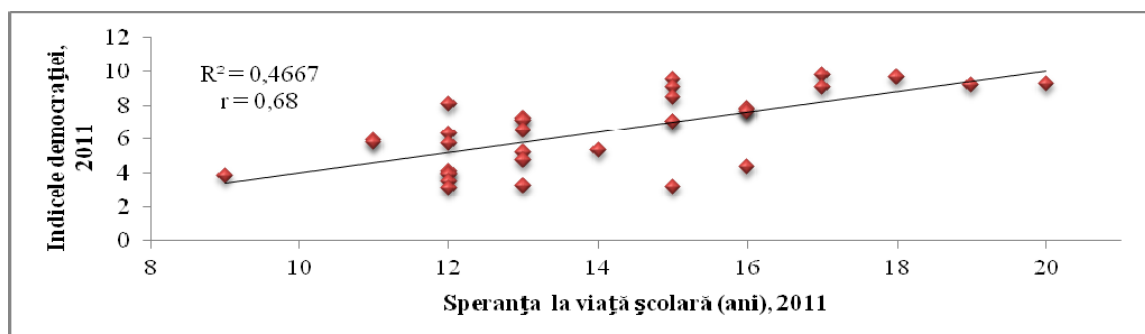

Figura 3. Corelarea Indicelui Democrației cu Speranța la viață școlară, 2011

Sursa: Elaborat în baza datelor www.eiu.com, și <http://unstats.un.org>.

Figura 3 sugerează existența unei flexibilități sporite a democrației la nivelul educației, caracteristic țărilor lumii (coeficientul de sensibilitate fiind estimat la nivelul de 46,6%). Țările ce ocupă primele poziții în topul țărilor cu democrație completă sunt caracterizate de nivele înalte ale educației. Astfel, Norvegia, caracterizată printr-un Indice al Democrației 9,8 (din maximum 10), este caracterizată de un Indice al Speranței la viață școlară de 17 ani, în Islanda, Indicele Democrației 9,65 este asociat cu 18 ani de Speranță la viață școlară, în Noua Zeelandă – 9,26 Indice al Democrației cu 20 de ani Speranță la viață școlară. Țările cu un nivel scăzut al democrației sunt, la rândul lor, caracterizate de un nivel scăzut al Speranței la viață școlară: în Nigeria, Indicele Democrației 3,38 este asociat cu un Indice al Speranței la viață școlară doar de 9 ani.

Importanța corelării nivelului educației cu democrația caracteristică țărilor lumii derivă din capacitatea democrației de a crea premise favorabile dezvoltării și stabilității social-economice, pe termen lung, importanța acestor corelații fiind primordială țărilor în tranziție, care tind către instaurarea unui stat democratic. Chiar și în condițiile unor efecte mai scăzute ale educației asupra Indicelui democrației, investițiile în educației, în aceste țări, au importanță primordială în atingerea valorilor democratice și, în ultimă instanță, a creșterii economice durabile. Conform experților USAID, investițiile în educație din aceste țări, determină formarea unui cerc virtuos, prin care gradul de participare civică și dovezile de implementare a valorilor democratice vor forma fundamentele unei creșteri economice durabile (figura 4).

Cercul virtuos, prezentat în figura 4, sugerează existența unei relații de intercondiționare a educației și democrației în mecanismul de asigurare a creșterii economice durabile: investițiile în democrație vor genera extinderea investițiilor în educație și invers. Astfel, țările ce-și propun construirea unui mecanism de asigurare a creșterii economice, fundamentat pe principii democratice, ar putea realiza acest lucru pornind de la investițiile în construirea sistemului de instituții aferente modelului democratic sau investind în educație, care va asigura formarea fundalului favorabil evoluției mediului instituțional către idealurile democratice. Investițiile concomitente, în aceste două direcții, sunt capabile să multiplice efectele investițiilor agregate, deoarece: 1) investițiile în democrație sunt complementarizate de calitatea înaltă a resurselor umane din sectorul public și de nivelul sporit de participare civică; 2) investițiile în educație sunt complementarizate de instituții publice eficiente, care permit absorbția rezultatelor educației de către economia reală.

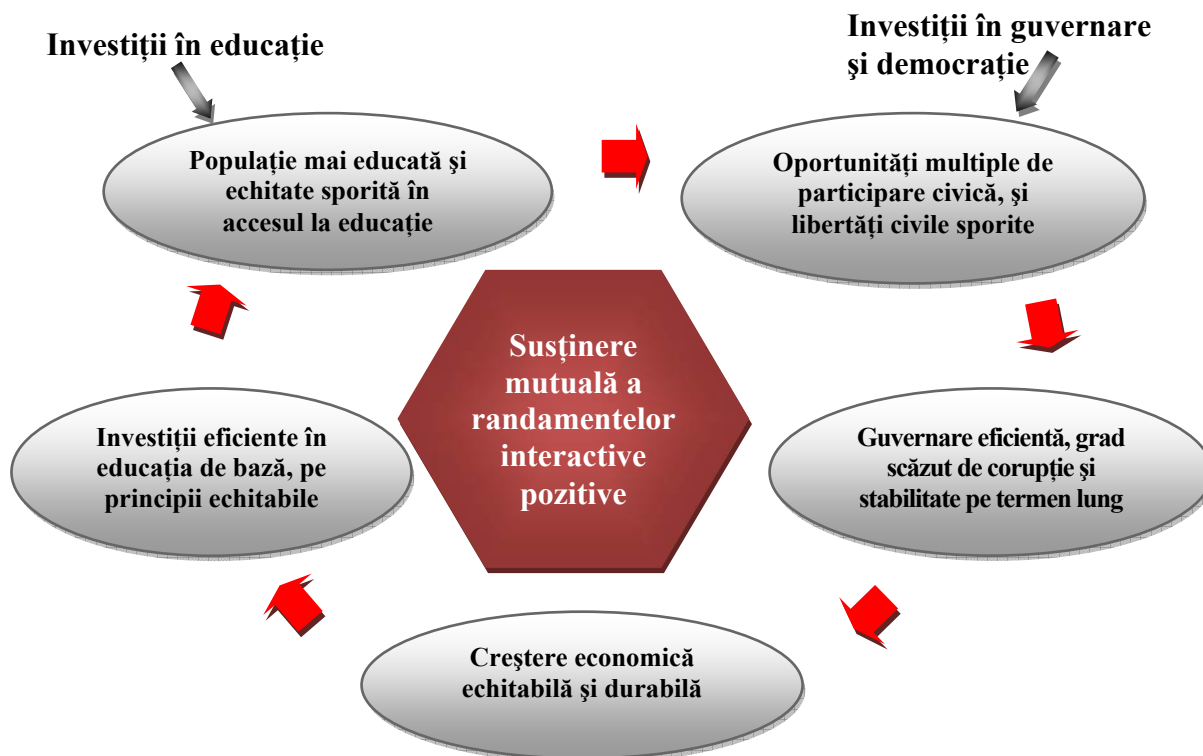

Figura 4. Cercul virtuos al creșterii economice durabile

Sursa: The Impact of Education Across Sectors: Democracy, Policy Brief, USAID, pag. 6.

După cum am menționat mai sus, valorile democratice și cultura comună, promovate prin intermediul sistemului educațional, vor contribui la creșterea calității instituțiilor. Educația prezintă un impact evident asupra calității instituțiilor formale, indiferent de tradițiile juridice, eterogenitatea etnică sau inegalitatea în repartitia veniturilor caracteristice țărilor lumii, ea fiind adesea utilizată drept argument în explicarea diferențelor instituționale între țări. Corelarea Indicelui Guvernării (WGI – Worldwide Governance Indicators), calculat de către Banca Mondială pentru 213 țări ale lumii, în anul 2011, cu Indicele Speranței la viață școlară, ne-a permis evidențierea unui grad sporit de flexibilitate al calității guvernării la nivelul educației (figura 5).

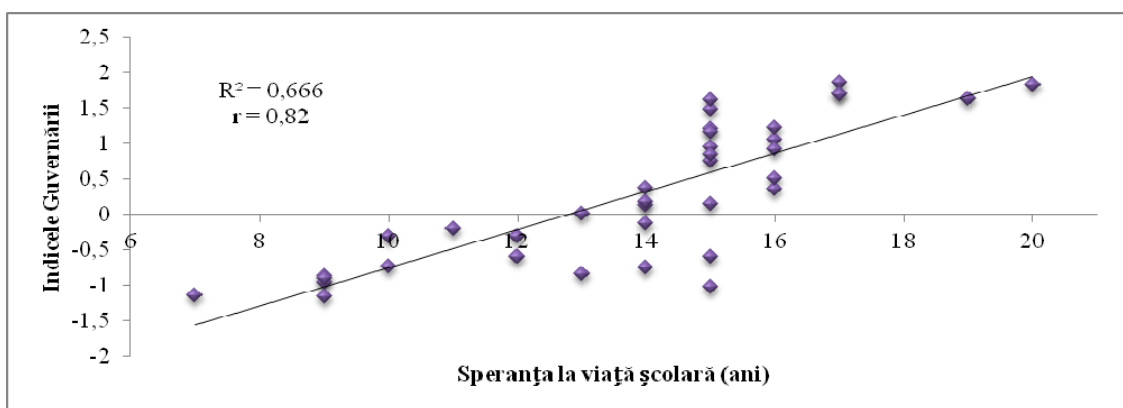

Figura 5. Corelația Indicelui Guvernării (Banca Mondială) cu nivelul educației (UNSD)

Sursa: Elaborat în baza datelor <http://www.worldjusticeproject.org> și <http://unstats.un.org>

Corelarea Indicelui Guvernării, care evidențiază funcționarea proastă sau bună a instituțiilor publice prin utilizarea scalei de la -2,5 (funcționare foarte proastă) la 2,5 (funcționare foarte bună), cu Indicele de Speranță la viață școlară, demonstrează funcționarea proastă a instituțiilor publice în cazul țărilor cu un nivel scăzut al educației, calitatea instituțiilor publice fiind în creștere pe măsura extinderii nivelului

educației, caracteristic populației țărilor lumii. Indicele Guvernării fiind unul complex, format în baza a 6 factori, demonstrează o guvernare proastă în cazul țărilor cu un nivel scăzut al educației, aceste țări fiind caracterizate printr-un nivel sporit al corupției (figura 6).

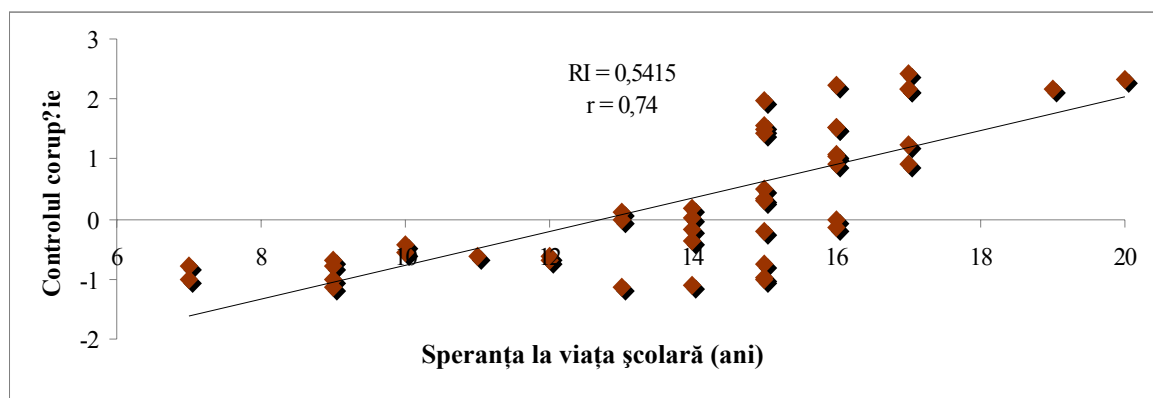

Figura 6. Influența educației asupra nivelului de corupere a instituțiilor publice, 2011

Sursa: Elaborat în baza datelor <http://www.worldjusticeproject.org> și <http://unstats.un.org>

Figura 6 demonstrează tendința de declin a corupției pe măsura creșterii nivelului educației. Astfel, țările cu un nivel scăzut al educației sunt caracterizate printr-un nivel avansat al corupției, capacitatea societății de a controla corupția fiind în creștere pe măsura creșterii nivelului educației. Evident, capacitatea societății de a controla corupția va fi subordonată nu doar nivelului educației, dar și campaniilor anticorupție promovate în țară, nivelului salariilor în sectorul public sau gradului de libertate a presei, ceea ce explică amplasarea țărilor cu un nivel al speranței la viață școlară între 13 și 16 ani atât în zona controlului eficient, cât și cea a controlului prost al corupției. În același timp, țările cu speranța la viață școlară sub 13 ani sunt amplasate, în exclusivitate, în categoria țărilor cu un nivel sporit al corupției în instituțiile publice, iar cele caracterizate printr-un indicator al speranței la viață școlară ce depășește 16 ani sunt amplasate în zona controlului eficient al corupției. Corelația dintre nivelul educației și al corupției poate fi explicată prin creșterea gradului de participare a electoratului la alegeri, pe măsura creșterii nivelului educației și alegerea politicienilor incoruptibili ca rezultat al aprofundării nivelului de înțelegere a evenimentelor politice. Sociologii García-Penalosa și Ypersele (2006) deduc renta aferentă corupției din existența unei asimetrii informaționale în raport cu funcționarea și oportunitățile de dezvoltare din societate, care descrește pe măsura creșterii nivelului educației populației.

Cercetătorii Botero, Ponce și Shleifer (în cadrul proiectului World Justice Project WJP) propun abordarea impactului educației asupra calității instituțiilor publice, care este analizat prin intermediul corelării Indicatorului de Speranță la viață școlară cu Indicele Statului de Drept, constituit în baza a 8 grupe de factori (figura 7).

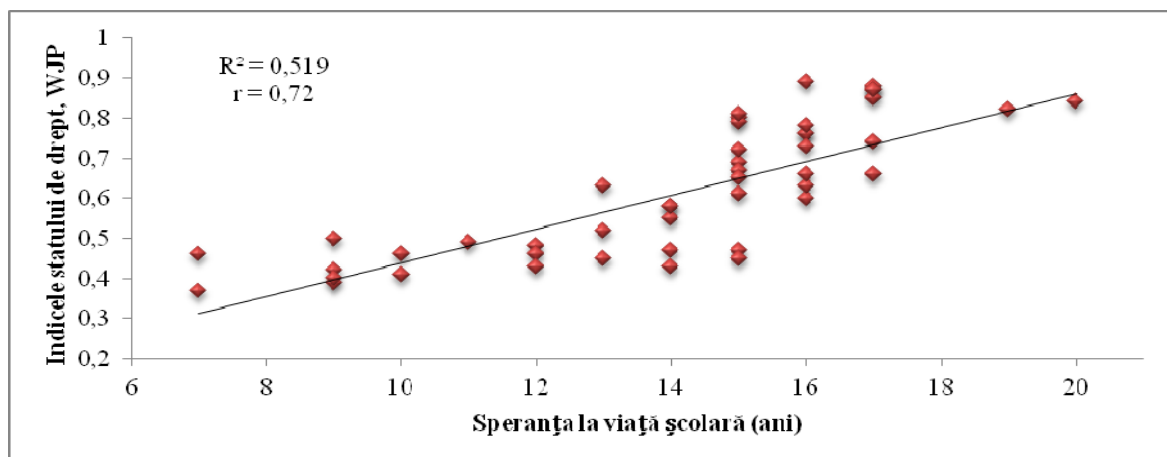

Figura 7. Corelația Indicelui Statului de Drept (World Justice Project) cu nivelul educației (UNSD), 2011

Sursa: Elaborat în baza datelor <http://www.worldjusticeproject.org> și <http://unstats.un.org>

Conform figurii 7, există un grad înalt de flexibilitate (51,9%) a calității Statului de Drept la nivelul educației. Calitatea Statului de Drept fiind subordonată atitudinii cetățenilor față de persoanele ce comit crime sau față de funcționarii corupți, creșterea nivelului educației determină sporirea nivelului de prudență al cetățenilor. Botero, Ponce, Shleifer subliniază sensibilitatea sporită a acestei corelații în special în țările în curs de dezvoltare, unde gradul de prudență al populației față de funcționarii corupți și comiterea crimelor are o tendință evidentă de creștere pe măsura creșterii nivelului educației [2, p.7].

Analiza impactului nivelului educației asupra gradului de prudență al populației față de funcționarii corupți prezintă o importanță primordială pentru țările ex-socialiste, în care promovarea valorilor democratice și implementarea mecanismelor eficiente de reglementare a economiei sunt frânate de gradul sporit al corupției în aceste țări. Corelarea cotei firmelor ce oferă mită funcționarilor publici, caracteristică țărilor ex-socialiste, cu indicele educației a determinat tendința de descreștere a înclinației către oferirea de mită de către firme, pe măsura creșterii indicelui educației, acest indicator fiind influențat de nivelul educației în proporție de 69% (figura 8).

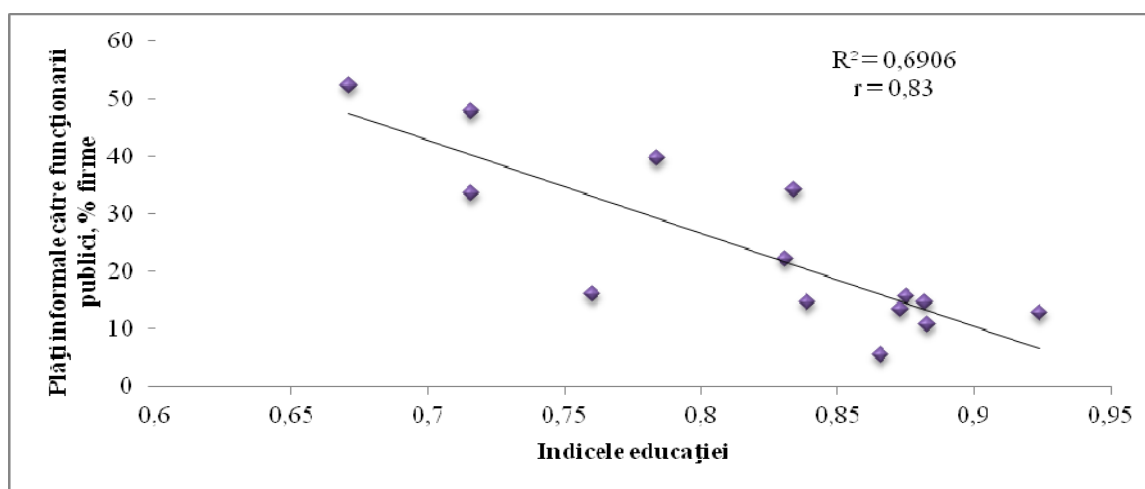

Figura 8. Cota firmelor din țările ex-socialiste ce oferă plăți informale oficialilor, 2009

Sursa: Elaborat în baza datelor <http://www.worldjusticeproject.org> și <http://unstats.un.org>

Configurația figurii 8, sugerează descreșterea înclinației firmelor spre plățile informale, pe măsura creșterii indicelui educației, impactul indicelui educației fiind estimat la nivelul de 69%, coeficientul de corelație a cotei firmelor disponibile pentru plăți informale către funcționarii publici fiind amplasat în zona corelațiilor foarte puternice ($r=0,83$). Gradul sporit de sensibilitate a înclinației firmelor către plățile informale este explicat prin creșterea nivelului de control al corupției în țările cu un nivel ridicat al indicelui educației, astfel, indicele educației de 0,822, caracteristic Poloniei, este asociat cu un nivel de control al corupției de 1,09 și 14,7% dintre firmele disponibile către plățile informale, în Republica Cehă, acești indicatori au valori de 0,924, 0,32 pentru indicele de control al corupției și 12,8% dintre firmele gata pentru plăți informale, în timp ce indicele educației, estimat la nivel de 0,784, în Federația Rusă, este asociat cu un nivel de control al corupției de -0,77 și 39,7% dintre firme disponibile către plățile informale.

Plățile informale constituie o problemă acută, în cazul țărilor ex-URSS, în care indicele scăzut al democrației este asociat cu înclinația înaltă a firmelor de a plăti mită pentru obținerea facilităților din partea instituțiilor publice. Conform Băncii Mondiale, în anul 2009, cota firmelor disponibile de a plăti mită era de 34,1% în Kazahstan, 39,6% în Federația Rusă, 47,8% în Kârgâzstan și 52,2% în Azerbaidjan, în R. Moldova, acest indicator a fost estimat la nivelul de 33,5%. Disponibilitatea a 33,5% dintre firmele din R. Moldova de a plăti mită este determinată de gradul sporit de corupere al funcționarilor publici și al angajaților sistemului judiciar și de drept din R. Moldova, conform organizației World Justice Project, societatea din R. Moldova este incapabilă de a controla corupția, capacitatea de control al corupției fiind apreciată, în anul 2011, cu -0,77 (valorile posibile fiind cuprinse între -2,5 și 2,5).

În baza celor relatate anterior, pot fi trase următoarele **concluzii**:

1. În epoca cunoașterii, educația devine factorul primordial în dezvoltarea social-economică a țărilor lumii, ea implicându-se în mecanismul de valorificare a potențialului economic al țărilor atât prin prisma imprimării unor caracteristici productive factorului uman, capabile de a stimula productivitatea muncii, cât și prin promovarea instituțiilor formale și non-formale, apte de a crea un mediu favorabil de valorificare a potențialului economic național.
2. Educația, prin formarea valorilor culturale comune, asigură promovarea democrației și a coeziunii sociale, care vor contribui la dezvoltarea economică a țărilor lumii prin impactul pe care îl au asupra costurilor de tranzacție, acestea din urmă fiind în descreștere pe măsura avansării nivelului de educație al populației unei țări.
3. Relansarea economică a țărilor ex-socialiste pe perioada tranziției a fost subordonată performanțelor educaționale obținute în perioada dată. Astfel, pe parcursul ultimelor două decenii, țările ce au atins nivele educaționale înalte (ex: Polonia, Cehia) au fost incluse în lista țărilor OECD, grație guvernării eficiente și a rezultatelor în controlul corupției, care derivă, în mare măsură, din nivelul educațional posedat de către populația țării. La rândul său, performanțele economice modeste, caracteristice țărilor ex-URSS, în lista cărora este inclusă și R. Moldova, sunt explicate, în mare măsură, prin calitatea proastă a guvernării și a controlului ineficient al corupției, care derivă din nivelul educațional scăzut, aferent populației acestor țări.

Bibliografie:

1. BARRO Robert J. *Economic Growth in a Cross Section of Countries*. In: Quarterly Journal of Economic. – No.106(2). – 1991.
2. BOTERO J.; PONCE A.; SHLEIFER A. *Education and the Quality of Institutions*. – World Justice Project. – Harvard University. – January 25, 2012.
3. KEEFER Philip; SHIRLEY Mary M. *From the Ivory Tower to the Corridors of Power*. In: Making Institutions Matter for Development Policy. – World Bank. – 1998.
4. LAZEAR E. *Culture and Language*. In: Journal of Political Economy. – No. 107(6). – 1999. – pp. 95-126.
5. LIPSET Seymour Martin. *Some Social Requisites of Democracy*. In: Economic Development and Political Legitimacy: *American Political Science Review*. – No.53(1). – 1959. – pp. 69-105.
6. *The Impact of Education Across Sectors: Democracy, Policy Brief*. – USAID.- <http://www.equip123.net>
7. VANBERG V. *Rules and choice in economics*. – New York. – 1994.
8. АУЗАН А. *Институциональная экономика*. – Москва. – 2006.
9. ВОЛЬЧИК В. *Институциональная и эволюционная экономика*. – Ростов-на-Дону: Изд-во Южного федерального университета. – 2011.
10. НОРТ Д. *Институты, институциональные изменения и функционирование экономики*. – Москва. – 1997.